

Dr. Vitkovics Bálint (ORCID azonosító szám: 0009-0006-6685-7631)
ELTE ÁJK, Polgári Jogi Tanszék
Témavezető: dr. Darázs Lénárd, egyetemi tanár, rektor

DOI: <https://doi.org/10.55052/themis.2025.2.232>

A szerződési szabadság érvényesülése a biztosítási szerződések körében¹

(Application of freedom of contract in insurance contracts)

Absztrakt

Jelen tanulmányunkban a szerződési szabadság hazai joggyakorlatát mutatjuk be az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok döntésein keresztül. A minél átfogóbb kép érdekében rövid történeti áttekintést adunk, amelyben a kontinentális és angolszász szerzőkre is hivatkozunk a téma komplexitására figyelemmel. Külön-külön elemezzük a szerződési szabadság köz- és magánjogi aspektusait, azok tartalmát és logikáját. E körben ismertetjük a releváns alkotmánybírói és rendes bírósági gyakorlatot azzal, hogy utóbbi esetében kifejezetten a Ptk. hatálya alatt született döntéseket vettük górcső alá. Végezetül egyfajta esettanulmányként mutatjuk be a szerződési szabadság megjelenését és annak korlátait a biztosítási szerződés vonatkozásában, mivel álláspontunk szerint ez az a szerződéstípus, amely érinti a szerződési szabadság érvényesülésének kérdéskörét.

Kulcsszavak

szerződés, szerződési szabadság, biztosítás, Alkotmánybíróság, bíróság, joggyakorlat

¹ A tanulmány K 142232 számú szerződés keretében a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával az európai adatgazdaság és adatvagyon szabályozási keretei című, K_22 „OTKA” számú pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Abstract

In this paper we present the domestic case law on freedom of contract through the decisions of the Constitutional Court of Hungary and the ordinary courts. In order to provide a more comprehensive context, a brief historical overview is given, in which continental and common law authors are also referred to, taking into account the complexity of the subject. The public and private legal aspects of freedom of contract, included their content and logic, are analysed in different sections. In this context, the relevant case law of the Constitutional Court and the ordinary courts is presented. The latter is based on decisions handed down under the Civil Code.

Finally, we present as a type of case study of the application of freedom of contract and its limitations in relation to insurance contracts, as we consider that this is the type of contract that deeply affects the issue of freedom of contract.

Keywords

contract, freedom of contract, insurance, Constitutional Court, ordinary court, case law

1. Bevezetés

A szerződéskötés mindennapjaink része, sok esetben szinte már rutinszerű akár magánfogyasztásról, akár üzletszerű gazdasági tevékenységről legyen szó. Az olyan jogi fogalmak, mint a szerződési szabadság, ha nem is e jogi terminológia szabatos alkalmazásával, de az általános jogi kultúránk részét képezi: a szerződő felek maguk határozhatják meg, kivel, milyen feltételek mellett szerződnek.

Amennyiben azonban régebbi időkre tekintünk vissza, azt látjuk, hogy a szerződési szabadság léte nem is annyira magától értetődő. E körben hivatkozunk a római jog kötelező formalizmusára, a szerződéseket érintő típuskénszereire, amelyek mai korunk szempontjából jelentős korlátokat jelentettek.²

Nem szükséges azonban egészen az ókori jogrendszerekig visszanyúlnunk, amikor olyan szabályokat keresünk, amelyek a szerződési szabadság korlátjaként szolgálhatnak, hiszen a magánjogi kódexünk, a

² Lásd: Juhász 2015. (www.szakcikkadatbazis.hu/doc/9437222).

Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) is tartalmaz ilyen korlátozásokat. Mindezekre is figyelemmel jelen tanulmányunkban górcső alá vesszük a szerződési szabadság tartalmát, valamint annak megjelenését a biztosítási szerződések körében.

2. A szerződési szabadság történeti áttekintése

A szerződési szabadságot hagyományosan a polgári átalakulás időszakához kötjük, ami már kezdetektől fogva szoros kapcsolatot mutatott a piacgazdasággal.³ Ez a szoros kapcsolat egyáltalán nem véletlen, hiszen a piaci versenyen alapuló gazdaságban a megfelelő biztosítékok rendszerének kialakítása során alapvető volt a másik gazdasági szereplőbe vetett bizalom kiépítése. E bizalomépítési folyamatban pedig a jognak is megvolt a maga kiemelkedő szerepe a modern szerződési jog kialakításával.

A vállalkozások ugyanis tevékenységük során szerződéseket kötöttek, és ebben a jogi dokumentumban határozták meg az egyes szolgáltatások és ellenszolgáltatások tárgyát, mértékét, illetve azok teljesítésének módját. A szerződés azonban kizárólag akkor tudta betölteni a tőle elvárt bizalomépítő szerepkört, ha a benne foglaltakat a felek betartották. Ez az elvárás indokolta a megfelelő jogi védelem kiépítését.⁴

A szerződési szabadság egyes aspektusai részben felfedezhetőek voltak a római jogban is, azonban a tényleges jogtörténeti eredet a XVIII-XIX. században lelhető fel, különös tekintettel a természetjogi gondolkodásra, illetve a formálódó liberális gazdaságtudományra és az utilitarista iskolára.⁵ Eszerint a felek szabadon dönthették el, milyen szerződést kívánnak kötni, ameddig az nem ütközött valamilyen jogszabályba vagy a közérkölcshöz.⁶ A liberális gazdaság időszakában magától értetődő volt a széleskörű autonómia biztosítása, mivel a magántulajdonon alapuló gazdasági struktúrának ez fontos támasza volt.⁷

A magyar polgári jogban a XIX. századtól jelent meg a szerződési szabadság alapelveként. Ebben az 1861. évi Országbírói Értekezlet által bevezetett Ideiglenes Törvénykezési Szabályoknak volt kiemelkedő szerepe, ami megteremtette az átmenetet az abszolutizmusból a polgári átalakulás világába. A kiegyezést követően a különböző magánjogi

³ Török–Török 2017. (<https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2236895>).

⁴ Lásd Kessler 1943. 629.

⁵ Lásd Juhász 2015. (www.szakcikkadatbazis.hu/doc/9437222); Vékás 2016. 37–38.; Rác 2020 (www.szakcikkadatbazis.hu/doc/7190808).

⁶ Juhász 2015. (www.szakcikkadatbazis.hu/doc/9437222).

⁷ Lásd Vékás 1992. 53.

tervezetek és törvényjavaslatok is tartalmazták, ahogy az első világháborút követő jogfejlődés is. Ezen időszak egyik kiemelkedő alkotása volt az 1928. évi magánjogi törvényjavaslat, ami a korszakban elterjedt módon negatív megközelítéssel juttatta érvényre a szerződési szabadságot: általánosan tilalmazta a jóerkölcsbe, illetve közrendbe ütköző szerződések létrejöttét. Előremutató volt viszont annyiban, hogy külön garantálta a formaszabadságot.⁸

A XX. századra azonban ez a szemlélet egyre inkább korlátok közé szorult az egyre sokrétűbb állami beavatkozások miatt. Az egyik szerző ezzel összefüggésben szellemesen jegyezte meg, hogy a szerződési szabadság története igazából e szabadság korlátozásának története.⁹ Az állami jelenlét erősödésével párhuzamban viszont megjelent a ma már klasszikusnak tekinthető diszkurzus, ami az egyéni szabadság határainak kijelölésével foglalkozik.¹⁰

A gazdaság bővülésével és a fokozódó piaci verseny hatására az egyes vállalkozások mindinkább alkalmaztak standard- vagy típusszerződéseket a minél hatékonyabb üzleti tranzakciók lebonyolítása érdekében. Ezeket a szerződéseket nevezik még *adhéziós szerződéseknek* is. A tömegtermelés (*mass production*) beköszöntével együtt a típusszerződések kora is kezdetét vette, és ez alapjaiban kérdőjelezte meg a klasszikus szerződési szabadság ideáltípusát, hiszen innentől fogva az egyes szerződési feltételek számos esetben már előre meghatározottak lettek, ezzel viszont a szerződéskötési folyamat individuális, egyenrangú felek közötti tárgyalási jellege erősen korlátozódott.¹¹

Ezt a folyamatokat azonban nem lehetett megállítani, mivel a fokozódó iparosodás és tömegtermelés az egyre nagyobb biztonság vonzó ígéretét hozta magával. Az amerikai jogirodalomban ezzel összefüggésben említették, hogy a gazdaság által diktált lendülettől a jog lemaradt, és a vállalkozások nem is voltak feltétlenül érdekeltek az Egyesült Államokban koherens jogi szabályozás kialakításában, hiszen az egyes jogi hézagok megfelelő mozgásteret biztosítottak számukra. A jogbiztonság, valamint az ennek folytán érvényesülő kiszámíthatóság és konzisztencia iránti igény azonban gátat vetett ennek a vállalati attitűdnek.¹²

A tömegtermelés és az ennek nyomán kiépülő fogyasztói társadalom egyik vitathatatlan szerződési jogi hátránya, hogy az egyoldalúan

⁸ Szalma 2005. 39–40.

⁹ Juhász 2015. (www.szakcikkkadatbazis.hu/doc/9437222).

¹⁰ Lábady 1997. 22–23.

¹¹ Lásd Kessler 1943. 630–631.

¹² Kessler 1944-1945. 49–50.

meghatározott szerződési feltételeket használó fél az egyes szerződéses kockázatait részben vagy akár szélsőséges esetben egészben könnyebben át tudta hárítani a másik szerződő félre. A termelési költség minimalizálása ugyanakkor egyértelmű előnyként értelmezhető.¹³ A költségminimalizálási szempont világít rá arra, hogy amikor szerződésről beszélünk, nem lehet kizárólag jogi megfontolásokból kiindulni, mivel bár a szerződés jogi kategória, az jellemzően valamilyen gazdaságilag is értelmezhető ügylet eredményes lebonyolítását célozza, azaz a szerződéskötési folyamatokban nyilvánvalóan komoly szerep jut a pénzügyi szempontoknak is.

Magyarországon a második világháborút követő új államhatalmi struktúra jelentősen szűkítette a szerződési szabadságot az államosítások, valamint a tervutasításos rendszer alapján működtetett gazdaság bevezetése miatt.¹⁴ A tervutasításos rendszerben egészen 1968-ig szerződéskötési kényszer jellemezte a hazai szerződési jogunkat. A tervutasítás következtében a gazdaság működését nem a piaci működés határozta meg elsődlegesen, hanem az állami elvárások, amelyek az említett tervekben kötelező erővel jelentek meg.¹⁵ 1968 után lassan, majd a rendszerváltozás éveiben gyorsabban végbement gazdasági liberalizáció hatására a szerződési szabadság is egyre inkább visszanyerhette korábbi jogi jelentőségét.¹⁶

3. A szerződési szabadság magánjogi tartalma

A fentiek alapján a szerződési szabadságot a modern magánjogi gondolkodásból eredő logikus következményként foghatjuk fel, amelynek eszményképe az egyenrangú felek közötti szabad megállapodáson alapuló jogügyletek kötése volt. Ez az ideáltípus jutott kifejezésre a Ptk.-ban is, amikor a bevezető rendelkezések kimondják a mellérendeltség és egyenjogúság elvét, amelyek meghatározzák a személyek alapvető vagyoni és személyi viszonyait.¹⁷ A szerződés mint jogügylet megkötése tehát egyensúlyi helyzetben történik. Az egyensúly a gazdasági verseny megléte miatt is indokolt. Ennek kereteit pedig az államhatalom biztosítja a szabad vállalkozáson, a tulajdon védelmén, illetve a szerződések kikényszeríthetőségén keresztül.¹⁸

A természetjogot, különösen Hugo Grotius munkásságát érdemes megemlítenünk ezzel összefüggésben, ami megalkotta a *pacta sunt*

¹³ Kessler 1943. 631–632.

¹⁴ Lásd Török 2012. (<https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/1590031>); Vékás 2016. 37.

¹⁵ Szalma 2005. 40.

¹⁶ Szalma 2005. 27.

¹⁷ Ptk. 1:1. §.

¹⁸ Török-Török 2017. (<https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/2236895>).

servanda alapelvét. Ennek értelmében a szerződéseket be kellett tartani, azaz a szerződés kötelezettséget alapító ígéretként is felfogható volt – függetlenül annak formájától. Ez az elméleti munkásság emelkedett 1756-ban jogszabályi szintre Európában.¹⁹

Összességében a szerződési szabadság magánjogi értelemben a szerződő fél privátautonómiájának érvényre jutása a szerződéskötés során, amelyet a fent említett egyes részelemek biztosítanak.²⁰ A felek privátautonómiáját pedig a piacgazdaságon alapuló polgári jogra vezethetjük vissza, amelynek három fő pillére a magántulajdon védelme, az egyesülés és a társulás szabadsága, valamint maga a szerződési szabadság.²¹

A szerződési szabadság további részelemből tevődik össze. A szakirodalom három, illetve négy ilyen részelemet szokott megemlíteni. Az utóbbi szerint a szerződési szabadság magában foglalja a szerződés megkötésének szabadságát, azaz a felek maguk dönthetik el, hogy kívánnak-e szerződéses jogviszonyt létesíteni vagy sem. Ehhez szorosan kapcsolódik a partnerválasztás szabadsága, ennek értelmében a felek maguk választhatják meg a másik szerződő felet. A szerződő felek a típuszabadságra figyelemmel szabadon határozhatják meg a szerződés típusát: jogszabályban nevesített, *nominát* szerződést köthetnek vagy több nevesített szerződés elemeit felhasználó vegyes szerződést, de lehetőség van *atipikus* vagy *innominát* szerződéskötésre is, amely egyik Ptk.-ban nevesített szerződéstípusnak sem feleltethető meg.²² Negyedikként említhetjük a szerződési szabadság tartalmának szabad meghatározását, azaz a *diszpozitivitás elvét*. Ennek alapján a felek eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában, vagy éppen jogszabály kifejezett engedélye alapján eltérhetnek az adott jogszabályi rendelkezés alkalmazásától.²³ Ennek jogpolitikai célja az indokolatlan megkötések elkerülése.²⁴ A szabad szerződési tartalomalakítást szem előtt tartva a Ptk. releváns normaszövege túlnyomórészt *diszpozitív* jellegű.²⁵ A hármas felosztást követő művekben a típuszabadság a szabad tartalom *diszpozitivitás elvén* belül található meg, azaz itt is jelen van az említett négy szempont, csak a tartalom szabad meghatározásán belül helyezik el ezekben a művekben a

¹⁹ Lásd Stein 2005. 132.; Földi–Hamza 2010. 585.

²⁰ Lásd Darázs 2007. 36.; Török 2012. (<https://szakcikadatbazis.hu/doc/1590031>); Rác 2020. (www.szakcikadatbazis.hu/doc/7190808); Vékás 2016. 37.

²¹ Vékás 2016. 37.

²² Lásd Vékás 2013. 545.

²³ A négyes felosztást tartalmazó munkákra példa Lábady 1997. 134.; Szalma 2005. 25.; Darázs 2007. 36.; Juhász 2015. (www.szakcikadatbazis.hu/doc/9437222). Az Alkotmánybíróság egyik határozatában szintén ezt a négy részelemet említette, lásd 33/2015. (XII. 3.) AB határozat [36] bekezdés.

²⁴ Vékás 2016. 44.

²⁵ Vékás 2013. 545.

típusszabadságot.²⁶ Álláspontunk szerint nem bír gyakorlati relevanciával a részelemek felsorolása körében, hogy négy vagy három részelemről beszélhetünk-e hiszen a hármass felosztás is tartalmazza a négy elemet, ebben az egyes szerzők logikai rendszerezése jut érdemben kifejezésre a rész-egész vonatkozásában.

Az említett részelemek mindegyike fellelhető a hatályos normaszövegben. A Ptk. ugyanis kimondja, hogy *„a felek szabadon köthetnek szerződést, és szabadon választhatják meg a másik szerződő felet”*²⁷ – azaz megtalálható a szerződéskötési és a partnerválasztási szabadság. Rögzíti továbbá, hogy *„a felek szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát. A szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja.”*²⁸ Ezzel a Ptk. biztosítja a szerződési tartalom szabad meghatározását, amihez a jogirodalom hozzátársítja a típusszabadságot önálló részelemként vagy a tartalomalakítási szabadság egyik részeként. A hatályos szabályozáshoz hasonló struktúrát tartalmazott a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (rPtk.) is.²⁹

A Ptk. a szerződési szabadság külön szerződési alapelvként történő deklarálásán kívül annak korlátozhatóságát is rendezte, amikor kimondta, hogy *„ha jogszabály a szerződés valamely tartalmi elemét kötelezően meghatározza, a szerződés a jogszabály által előírt tartalommal jön létre.”*³⁰ Az rPtk. szintén tartalmazott hasonló tartalmú rendelkezést.³¹

A szerződési szabadság a maga teljességében sem napjainkban, sem korábban nem tudott érvényesülni a jogszabályi és közkereseti korlátok miatt, de szintén szűkítették az érvényesülést egyéb jogpolitikai megfontolások, mint például egyes nemzetgazdasági folyamatok, társadalmi igények, illetve olyan szociális szempontok, mint a gyengébb fél védelme, amelyek egyrészt határokat jelöltek ki, másrészt viszont teret adtak a minél nagyobb mértékű állami beavatkozás számára.³²

A Ptk. azzal, hogy a szerződések általános szabályainál pozitív módon szabályozta a szerződési szabadságot, figyelemre méltó újítást tett, mivel a jogfejlődés szempontjából mintaadónak és mintakövetőnek tekintett

²⁶ Erre példa Petrik 1993. 18.; Vékás 2016. 38. A Kúria döntései között is található olyan, amely ezt a hármass rendszerezést követi, lásd Pfv.20.744/2021/6. [51] bekezdés; Pfv.21.113/2023/5. [33] bekezdés.

²⁷ Ptk. 6:59. § (1) bekezdés.

²⁸ Ptk. 6:59. § (2) bekezdés.

²⁹ Az rPtk. 200. § értelmében *„a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg. A szerződésekre vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek, ha jogszabály az eltérést nem tiltja.”*

³⁰ Ptk. 6:60. § (1) bekezdés.

³¹ Az rPtk. 226. § (1) bekezdése kimondta, hogy *„jogszabály meghatározhatja a szerződés egyes tartalmi elemeit, és kimondhatja, hogy ezek a szerződésnek akkor is részei, ha a felek eltérően rendelkeznek.”*

³² Lásd Vékás 1992. 53.

jogrendszerek többségében tipikusan a negatív megközelítésű szabályozás a jellemző, amelyek külön nem is nevesítik a szerződési szabadságot. Sem a francia *Code Civil*, sem a német *BGB* nem tartalmaz külön szabályozást. Az angolszász *common law* is csak utal a szerződési szabadságra. Emiatt sem meglepő, hogy korábban a hazai jogtudomány is mintegy mellékesen, nem túl részletező módon tárgyalta a szerződési szabadság kérdését. Ezért is tekinthető kivételesnek, hogy a Ptk. kodifikációja során az elfogadott normaszöveg külön is kitér a szerződés szabadságra.³³

Napjainkban a szerződési szabadság számos esetben nem tud érvényesülni a maga teljességében az *adhéziós szerződések* elterjedése miatt, illetve különféle jogpolitikai szempontokra tekintettel. Ezek egyik fő oka a tömegtermelés standardizáló hatásában keresendő. Az *adhéziós szerződések* a szerződési szabadságot jelentősen korlátozzák, mivel ezeknél a szerződéseknél a felek döntési autonómiája gyakorlatilag a szerződés megkötésére korlátozódik, a többi részlem érdemi alakítására az esetek túlnyomó többségében nincs reális lehetőség.³⁴ Ezt a jellemzőt hangsúlyozva a német jogi terminológiában alkalmazott *diktált szerződés* fogalom plasztikusan fejezi ki ennek a szerződésnek a meghatározó karakterét.³⁵

Az ilyen típusú szerződések sajátos kettős korlátot tartalmaznak: egyrészt a szerződés tartalmát nem határozhatja meg valamennyi szerződő fél, hiszen e jogintézmény lényege éppen az olyan szerződési feltételek alkalmazása, amelyeket előzetesen és egyoldalúan, több jogügylet megkötésére tekintettel az egyik fél ír elő, míg a másik félnek alapvetően e körben nincs tartalomalakítási lehetősége. Másrészt az ilyen feltételeket meghatározó fél esetében sem lehet abszolút tartalomalakítási szabadságról beszélni, mivel újabban az egyes fogyasztóvédelmi szempontokat is figyelembe véve a Ptk. több fontos tartalmi megkötést tartalmaz, amelyek betartása elengedhetetlen az érvényes szerződés megkötéséhez. Ez viszont álláspontunk szerint olyan jogi helyzetet teremt, ahol egyik szerződő fél sem rendelkezik a szerződési tartalomalakítás teljeskörű szabadságával, más-más okokra visszavezethetően.

A szerződéskötési kötelezettség értelemszerűen a szerződési szabadság korlátját jelenti. Ennek szükségességét hagyományosan a piaci egyensúlyban tapasztalható anomáliákkal szokták magyarázni, mivel az egyensúly hiánya miatt a verseny torzul, emiatt viszont indokolt a beavatkozás a szerződési viszonyokba.³⁶ Ennek egyik formája a

³³ Darázs 2007. 35–36.

³⁴ Rác 2020. (www.szakcikkladatbazis.hu/doc/7190808).

³⁵ Eörsi 1975. 234–235.

³⁶ Vékás 2016. 41.

partnerválasztás szabadságát érinti. Erre jó példa a közszolgáltatási szerződések esete, ugyanis ezeknél a nagy számban előforduló szerződéseknél a szolgáltatást nyújtó szerződő fél partnerválasztási szabadsága rendkívüli mértékben korlátozott: a vasúti közlekedés körében a személyforgalmat lebonyolító jogalany szűk kört leszámítva nem válogathatja meg, melyik utassal kíván szerződést kötni.³⁷

Ennél még szűkebb körben, jellemzően monopolhelyzetben lévő piaci szereplő esetén kerül sor a szerződés tartalmának kötelező meghatározására.³⁸ Itt is alapvetően az egyensúly biztosítása a fő jogpolitikai célkitűzés, ahol egyensúly alatt a szolgáltatás és ellenszolgáltatás egymáshoz való viszonyát értjük.³⁹ A közszolgáltatásokhoz hasonló társadalmi, szociális érdekekre figyelemmel a fogyasztóvédelmi jog is számos további korlátozást tartalmaz a „gyengébb fél” védelme érdekében.⁴⁰

A szerződési szabadság nem kizárólag a szerződés megkötésére, hanem annak módosítására és megszüntetésére is vonatkozik, azaz a szerződés teljes életciklusát felöleli.⁴¹ Ennek egyik sajátos esete a *clausula rebus sic stantibus* elve, amit két oldalról is meg lehet közelíteni. Az egyik szerint az utólagos változás akkor lehetséges, amikor a szerződéskötést követően az egyes körülményekben olyan lényeges változás következett be, amely a szerződési viszony változatlan fenntartása esetében valamelyik szerződő fél lényeges jogi érdekét sértené, emiatt pedig az érintett fél a bíróságtól kéri a szerződésmódosítást.⁴² A másik esetben a változás akkor lehetséges, amikor a már korábban megkötött szerződés tartalmát jogszabály utóbb megváltoztatja, és e változás valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti. Mindkét esetben lehetőség nyílik bírói szerződésmódosításra.⁴³ A bíróságtól kért szerződésmódosításról az Alkotmánybíróság megállapította, hogy azok olyan kivételes lehetőségek, amelyek során esetről-esetre kell vizsgálni a szerződésmódosítás lehetőségét, azaz ezt semmiféleképpen sem lehet kiterjesztően értelmezni.⁴⁴

A Ptk. az alakiság körében is korlátozza a szerződési szabadságot, mivel a normaszöveg szerint, ha jogszabály jognyilatkozatra meghatározott alakiságot rendel, a jognyilatkozat csak ebben a formában jön létre érvényesen. Szerződés esetében ez tipikusan az írásbeli alakszerűséget

³⁷ Lásd Vékás 2016. 41.; Rác 2020 (www.szakcikkadatbazis.hu/doc/7190808).

³⁸ Vékás 2016. 42.

³⁹ Vékás 2016. 42.

⁴⁰ Vékás 2016. 43.; Rác 2020. (www.szakcikkadatbazis.hu/doc/7190808).

⁴¹ Lásd Szalma 2005. 25.; Ennek jogszabályi alapjait lásd Ptk. 6:191. § (1) bekezdés; 6:212. § (1) bekezdés.

⁴² Ptk. 6:192. § (1) bekezdés.

⁴³ Ptk. 6:60. § (2) bekezdés.

⁴⁴ 32/1991. (VI. 6.) AB határozat III/4. pont.

jelenti, ami mind az ajánlatra, mind az elfogadásra kiterjed, és ez kihat a szerződésmódosítás alakiságára is.⁴⁵

Külön rendelkezéseket tartalmaz még a Ptk. a szerződéskötési kötelezettségre, ahol adott esetben a bíróság is létrehozhatja a szerződést annak tartalma meghatározásával, amennyiben a felek mégsem kötötték meg a kérdéses szerződést.⁴⁶

A szerződési szabadság jogszabályi korlátozása körében hivatkozunk még az Alkotmánybíróság egyik határozatára, amelyben a jogszabályban előírt elővásárlási joggal összefüggésben állapította meg, hogy az korlátozza a tulajdonost megillető rendelkezési jogot, valamint a partnerválasztás szabadságát.⁴⁷

Mint láttuk, a szerződési szabadság egyes részelemei a felek közötti egyensúly megteremtése érdekében több oldalról is korlátozhatók. Ebben leginkább a jogalkotás bír nagy horderővel. Bármilyen módon is avatkozzon be azonban jogalkotó, lényeges elvárás, hogy ez kivételesen, a célzott egyensúly megteremtése érdekében történjen. Amikor állami beavatkozásról beszélünk, akkor álláspontunk szerint az államot tágan szükséges értelmezni, ideértve a bíróság szerződésalakítási jogosítványait is.⁴⁸ Mindazonáltal téves olyan következtetést levonni, miszerint a szerződési jog önmagában nem lenne képes az egyes pozíciókból eredő egyensúlytalanságokat kezelni, hiszen a befolyástól mentes, szabad akaraton nyugvó szerződéskötés olyan meghatározó essenciája szerződési jogunknak, hogy annak sérelme adott esetben a szerződés érvénytelenségét eredményező akarathibához is vezethet.⁴⁹

3.1. Szerződési szabadság bírói gyakorlata

A szerződési szabadság alakításában, már csak a Ptk.-ban biztosított kivételes szerződésalakítási jogosultság miatt is jelentős szerep jutott a bíróságoknak. Ezt a szerepet a jogtörténeti hagyományaink is erősítik, nevezetesen az, hogy sokáig nem is rendelkezünk sem írott alkotmánnyal, sem elfogadott magánjogi törvénnyel. Ebből kifolyólag a bíróságok jogegységesítésének fontos szerep jutott a szerződéseket érintő magánjogi viták rendezésében – ez pedig értelemszerűen érintette a szerződési

⁴⁵ Ptk. 6:6. §; 6:70. § (1) bekezdés; 6:191. § (3) bekezdés.

⁴⁶ Ptk. 6:71-73. §.

⁴⁷ 7/2006. (II. 22.) AB határozat IV/1.1. pont.

⁴⁸ Lásd Lábady 1997. 23.

⁴⁹ Lásd Szalma 2005. 33.

szabadság tartalmi értelmezését is.⁵⁰ Mindezekre tekintettel indokoltnak tartjuk a legfrissebb hazai joggyakorlat ismertetését.

A szerződési szabadság bírói gyakorlata alapvetően két jól elkülöníthető csoportba osztható. Az egyik általánosságban értelmezi a szabadság tartalmát. A másik ezzel ellentétben konkrét szerződési viszonyok esetében vizsgálja a szerződési szabadság érvényesülését.

A szerződési szabadság általánosságban vett értelmezése körében említhetjük a Kúria egyik döntését, amelyben a szerződési szabadságot szabályozó Ptk. 6:59. §-ra alapelvként hivatkozott.⁵¹ Másik döntésében az alapelvi megerősítés mellett annak tartalmát is meghatározta: a felek szabadon dönthetnek a szerződéskötésről, szabadon választhatják meg a partnerüket, valamint szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát.⁵²

A deviza alapú hitelek kapcsán mondta ki a Kúria általános élel, hogy nincs akadálya a felek közötti olyan megállapodásnak, amelyben mindkét fél a kirovó pénznemben köteles eleget tenni kötelezettségének – ez az úgynevezett effektivitási kikötés. Ebből jutott a bíróság arra a megállapításra, hogy a devizakölcsönök két fajtája lehetséges: effektivitási kikötéssel ellátott vagy effektivitási kikötéssel el nem látott kölcsön. A felek elviekben szabadon dönthették el, melyik fajtájú szerződést kívánják megkötni, mivel egyiknek sem volt jogszabályi akadálya.⁵³ Ebben a határozatban tisztázta továbbá a bíróság, hogy a bírói szerződésmódosítás konkrét szerződés esetében hivatott orvosolni a felek tartós jogviszonyában a szerződéskötést követően bekövetkezett körülmények megváltozását, amennyiben ez a változás valamelyik szerződő fél lényeges jogi érdekét sérti. Itt a bíróság indokolásában a már említett *clausula rebus sic stantibus elvéből* indult ki. A bírói szerződésmódosítással kapcsolatban megjegyezte továbbá, hogy az a rendeltetésénél fogva nem alkalmas társadalmi méretű gazdasági változásoknak azonos típusú szerződések nagy tömegét hasonlóan érintő következményeinek orvoslására.⁵⁴ Ebből következően az ilyen helyzetek rendezése jogalkotói hatáskörbe tartozik. Ezt erősíti a Kúria azon megállapítása is, miszerint jogalkotói beavatkozás esetében a beavatkozás körében az egyedi bírói mérlegelés kizárt.⁵⁵

⁵⁰ Juhász 2023. 66-68.

⁵¹ Kúria Pfv.20.461/2022/5. [36] bekezdés.

⁵² Kúria Pfv.20.744/2021/6. [51] bekezdés; Kúria Pfv.21.113/2023/5. [33] bekezdés.

⁵³ Kúria 6/2013. Polgári jogegységi határozata indokolásának III/1. pont 5. bekezdése. A döntés érdekessége a szerződési szabadság negatív megközelítése: érvényesen lehetett ilyen szerződést kötni, mivel nem tiltotta jogszabály.

⁵⁴ Kúria 6/2013. Polgári jogegységi határozatának 7. pontja.

⁵⁵ Kúria 6/2013. Polgári jogegységi határozatának 7. pontja.

Gépjármű adásvételével kapcsolatos kölcsönszerződéssel összefüggésben mondta ki a Kúria, hogy önálló, atipikus biztosítékként is érvényesen kiköthető a hitelező javára a törzskönyv birtokban tartásának joga a teljes kölcsöntartozás visszafizetéséig, mivel erre kiterjed a Ptk. 6:59. §-ban rögzített szerződési szabadság, valamint az ilyen típusú szerződések esetében nem bomlik meg a felek érdekeinek szerződéses egyensúlya.⁵⁶ E döntéssel kapcsolatban külön is hangsúlyozzuk, hogy a szerződési szabadság érvényesülése körében a Kúria a szerződő felek közötti egyensúlyi helyzetet külön is vizsgálta, illetve megerősítette a korábban említetteket, miszerint jogelméleti szempontból a szerződési szabadság az egyenrangú, egyensúlyi pozícióban lévő felek ideálképét veszi alapul. Másik jogesetben is hasonló megállapításra jutott a Kúria, ahol a bíróság a szerződési szabadság korlátjaként említette a bírói szerződésmódosítás lehetőségét a felek közötti egyensúly helyreállítása érdekében.⁵⁷

Ennél konkrétabban értelmezte a Kúria a szerződési szabadság tartalmát egy felülvizsgálati eljárásában, amikor azt állapította meg, hogy a szerződési szabadság elve alapján a felek szabadon rendelkezhetnek szerződésük alakszerűségéről, ami erre irányuló kifejezett megállapodás esetében a szerződés érvényességi kelléke lesz, összhangban a Ptk. 6:6. §-ával.⁵⁸

Szintén konkrétan fogalmazott a Kúria, amikor a szerződési szabadság körében rögzítette, hogy a szerződés tartalmát a felek szabadon határozhatják meg. A *diszpozitivitás* miatt a felek a Ptk.-ban rögzített jogaiktól és kötelezettségeiktől adott esetben eltérhetnek.⁵⁹ A konkrét jogesetben ez azt jelentette, hogy mivel a felek a szerződésükben az elektronikus kapcsolattartást kötötték ki – ideértve a számlák megküldését is –, emiatt a fizetésektelenség megállapítása során az elektronikusan megküldött számlákat kézbesítettnek kell tekinteni.

Ugyancsak a *diszpozitivitás* körében döntött akként a Kúria, hogy a megbízási és a közvetítői szerződés díjazásra vonatkozó szabályaitól eltérhetnek felek.⁶⁰ Ez gyakorlati szempontból azt is jelenti, hogy amennyiben a felek közös elhatározásukkal élnek a *diszpozitivitás* lehetőségével, és a Ptk.-ban szereplő rendelkezésektől eltérő tartalmú szerződést kötnek, akkor utólag nem lehetséges a Ptk. vonatkozó

⁵⁶ Kúria 2/2020. Polgári jogegységi határozata indokolásának IV/2. pont 11–12. bekezdése.

⁵⁷ Kúria Pfv.21.113/2023/5. [33] bekezdés.

⁵⁸ Kúria Pfv.20.725/2022/6. [30] bekezdés.

⁵⁹ Kúria Gfv.VII.30.067/2021. [25] bekezdés (megjelent BH2021. 313.).

⁶⁰ Kúria Pfv.V.20.103/2018 [13] bekezdés (megjelent BH2019. 109.).

rendelkezéseire, mint megsértett jogszabályhelyekre hivatkozni, mivel a szerződés eltérő tartalommal jött létre.

Az ügyvédi munkadíj megállapításával összefüggésben a Kúria ismételten a szerződési szabadságból indult ki egyik döntésében. Érvelése szerint ugyanis a megbízási szerződés tartalmára nincs kötelező jogszabályi előírás, emiatt a felek szabadon határozhatják meg azt, és ez vonatkozik az ügyvédi munkadíj mértékére is.⁶¹

A szerződési szabadság alapján a Kúria elfogadhatónak tartotta a kezességi szerződésben, hogy a felek a jogszabálytól eltérő módon határozzák meg a kezes terhelő helytállási kötelezettség terjedelmét, időtartamát, esedékessé válásának idejét, annak feltételeit, valamint a teljesítés módját. Ennek keretében azt is elfogadhatónak tartotta a bíróság, hogy a kezességet elválasztották a felek a biztosított követeléstől, ami ennél fogva a járulékos és az önállóság elemeinek a keveredéséhez, a kezesség és a garancia közötti határvonal elmosódásához vezetett.⁶²

A Kúria döntése értelmében az előszerződésben is érvényesül a szerződési szabadság, így annak tartalma is szabadon meghatározható. Emiatt nyílik lehetőség arra, hogy a felek olyan kikötést tehessenek, amely értelmében később határozzák meg a szerződés tárgyát.⁶³ Szintén az előszerződés kapcsán állapította meg a Kúria, hogy a normaszövegben előírt tartalmi elemek mellett a felek egyéb rendelkezéseket is tehetnek, úgy, mint a szerződésszegés meghatározása vagy az ahhoz kapcsolódó jogkövetkezmények köre, mivel a *diszpozitivitás* keretein belül a felek szabadon rendezhetik jogaikat és kötelezettségeiket.⁶⁴

Ugyancsak a szerződés tartalmának szabad alakítása körében mondta ki a Kúria, hogy a biztosítási védelem terjedelmének különös jelentősége van a tényleges megállapodásban. E körben elvárás a felek részéről a saját szerződési szándékuknak és céljuknak a másik fél tudomására hozatala.⁶⁵

A szerződés tartalmának szabad alakítása a Kúria értelmezésében olyan polgári jogi alapelv, amely alapján a szülők a jövőben bekövetkező körülményeiket figyelembe véve, a gondozó szülő érvényesítheti a közeljövőben bekövetkező, a gyermek indokolt szükségleteit alapvetően érintő esemény várható költségkihatását a tartás mértékének meghatározásakor.⁶⁶

⁶¹ Kúria Pfv.20.887/2023/6. [37] bekezdés.

⁶² Kúria Pfv.I.20.706/2023/10. [39] bekezdés (megjelent BH2024. 34.).

⁶³ Kúria Pfv.20.808/2023/11. [37] és [42] bekezdés.

⁶⁴ Kúria Pfv.20.699/2023/12. [37] bekezdés.

⁶⁵ Kúria Pfv.V.20.265/2020/10. [51] bekezdés (megjelent BH2021. 283.).

⁶⁶ Kúria Pfv.II.20.804/2018 [36] bekezdés (megjelent BH2019. 204.).

A Kúria a szabad tartalomalakítás körébe sorolta azokat a szerződési kikötéseket, amelyekben a felek a megrendelő jogállására és a teljesítésére vonatkozó szabályok között rögzítette az egyik szerződő fél kompetenciáját. A szerződéses szabadság ugyanis nem zárja ki sem a szakmai hozzáértés szerződésben való rögzítését, sem ennek a szerződés teljesítése során való értékelését.⁶⁷

Gépjármű adásvételével kapcsolatos jogvitában állapította meg a bíróság azt, hogy mivel a tulajdonjog átszállásához jogszabály nem határozta meg kötelező előfeltételként a gépjármű eredetiségvizsgálatának lefolytatását, emiatt a felek szabad tartalomalakítási körébe tartozik, hogy azt a tulajdonjog átszállásához megkövetelik-e.⁶⁸

Végezetül megemlítyük azt a tartozásátvállalás kérdéskörében hozott kúriai döntést, amelyben a bíróság szerint fennálló kötelelem hiányában a felek tartozásátvállalására vonatkozó megállapodása nem jöhetett létre, így az ezt megállapító jogerős ítélet sértette a felek szerződési szabadságát.⁶⁹

Összességében megállapíthatjuk, hogy a magyar bírói gyakorlat olyan alapelveként tekint a szerződési szabadságra, amely fontos garanciaként biztosítja a szerződő felek számára a szerződési tartalom szabad és befolyásmentes alakítását, amennyiben ezt valamilyen jogszabályi rendelkezés nem korlátozza. Érdemes továbbá még megemlíteni a felek közötti egyensúly biztosítására vonatkozó kiemelt bírósági figyelmet is.

4. A szerződési szabadság közjogi tartalma

A szerződési szabadságot annak erős közjogi kötődése miatt nem lehet kizárólag magánjogi aspektusból elemezni. A közjogi háttér amiatt különleges, mivel a magánszemély szerződő felek nem tudnak közvetlenül alkotmányos rendelkezések alanyai lenni, azonban ezek a rendelkezések mégis kötik a magánszemélyeket a magánjogi szabályozási rendszeren keresztül.⁷⁰ Mindezekre figyelemmel indokoltnak tartjuk a szerződési szabadság alkotmányos státuszára, valamint az Alkotmánybíróság releváns gyakorlatára külön is kitérni.

Mindenekelőtt rögzítenünk szükséges, hogy a szerződési szabadság nem szerepel külön sem az Alaptörvényben, sem az 1949. évi XX. törvényben (Alkotmány). Ez egyáltalán nem a magyar jog sajátossága, mivel más

⁶⁷ Kúria Pfv.20.504/2023/10. [83] bekezdés.

⁶⁸ Kúria Pfv.20.820/2020/3. [24] bekezdés.

⁶⁹ Kúria Pfv.20.172/2022/7. [39] bekezdés.

⁷⁰ Vékás 1992. 56–57.

európai államokra sem jellemző az alkotmányos szintű rögzítés. A nevesítés hiányára tekintettel közjogi szempontból nem rendelkezik a szerződési szabadság erős pozícióval.⁷¹ A szerződési szabadság a gazdasági alkotmányosságot is figyelembe véve eredetileg a tulajdonjog korlátlanságának megnyilvánulásaként fogható fel,⁷² ami egyébként szoros kapcsolatban áll az alapjogi szinten is szabályozott vállalkozás szabadságával.⁷³ A magánjogi szabályok ismertetésénél már megemlítettük, hogy a jogirodalom a szerződési szabadságot összeköti a vállalkozás szabadságával.⁷⁴ Részünkről mindenképpen osztjuk ezt az álláspontot, mivel ez is jól rámutat arra a szintén említett tényre, hogy a szerződés nem önmagáért való jogi konstrukció, hanem a gazdasági élet működésének fontos, jogilag szabályozott eszköze, amelyre jogokat és kötelezettségeket lehet alapítani.

A szakirodalom álláspontja szerint a szerződési szabadság nem tekinthető alapjognak.⁷⁵ A korábbi Alkotmányhoz fűződően említette a jogirodalom, hogy a piacgazdaság lényegi elemét képező, önálló alkotmányos jog, de nem tekinthető alapjognak.⁷⁶ A már többször említett piacgazdasággal kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy annak az Alkotmány alapján kialakult gyakorlata szerint nem volt meghatározott, irányadó mércéje,⁷⁷ illetve az Alaptörvény már nem is tartalmazza a piacgazdaság megnevezést.

Mivel a szerződési szabadság nem alapjog, emiatt korlátozhatósága során nem szükséges figyelembe venni az alapjogi korlátozásra vonatkozó szabályokat. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne olyan mérce, amelynek meg kellene felelni, ugyanis a szerződési szabadság korlátozása nem lehet önkényes. Az azonban kétségtelen, hogy mivel nem minősül alapjognak, nem érvényesül az a korlát, miszerint lényeges tartalmát ne lehetne korlátozni.⁷⁸

A szerződési szabadság alkotmányos státuszára figyelemmel lehetséges a már megkötött szerződések tartalmának állami beavatkozással való módosítása is, feltéve, ha adott esetben a bírói szerződésmódosítás lehetséges volna. Ez tulajdonképpen a közjogi megközelítése a magánjog által ismert *clausula rebus sic stantibus* elvének. Közjogi szempontból tehát

⁷¹ Darázs 2007. 34.

⁷² Lábady 1997. 135.

⁷³ Vékás 2016. 38.

⁷⁴ Lásd például Kessler 1943. 629–630.; Török–Török 2017. (<https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/2236895>).

⁷⁵ Lásd Darázs 2007. 34. Ez összhangban áll az Alkotmánybíróság gyakorlatával is, lásd 13/1990. (VI. 18.) AB határozat III. pont 6. bekezdés; 32/1991. (VI. 6.) AB határozat III/4. pont 1. bekezdés.

⁷⁶ Jakab 2009. 436.

⁷⁷ Jakab 2009. 438.

⁷⁸ Jakab 2009. 436.; 487.

a szerződési viszonyrendszert utólagosan akkor lehet módosítani, ha a szerződést követően beállott körülmények olyan jelentős változással jártak, amely valamelyik szerződő fél lényeges jogi érdekét sértené, és ez a változás nem volt észszerűen előre látható, mivel az meghaladta a normális változás kockázatát, illetve az állami beavatkozás valamilyen társadalmi szükségletet elégít ki.⁷⁹ Ennek részleteit az alkotmánybírósági gyakorlat dolgozta ki, amit külön is ismertetünk.

Annak ellenére, hogy sem az Alaptörvény, sem az Alkotmány nem említi, illetve említette külön a szerződési szabadságot, az mégis levezethető volt az egyes rendelkezésekből. Az Alaptörvény esetében az M) cikk jelentős, eszerint: *„Magyarország gazdasága az értékteremtő munkán és a vállalkozás szabadságán alapszik. Magyarország biztosítja a tisztességes gazdasági verseny feltételeit. Magyarország fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben, és védi a fogyasztók jogait.”*⁸⁰ A vállalkozás szabadsága a foglalkozás szabad megválasztásához való alapjog egyik aspektusa, ami biztosítja az üzleti tevékenység gyakorlását. E szempontból az államot tűrés kötelezettség terheli: ne tegye lehetetlenné a vállalkozást. Ennek külön, az M) cikkben rögzített állami kötelezettsége a piaci verseny megfelelő körülményeinek biztosítása: az erőfölénnyel szembeni fellépés, a fogyasztói jogok érvényesülése.⁸¹

Zárásként érdemes megemlíteni azt a jogirodalmi megállapítást, mely szerint a szűkülő szerződési szabadság a jogalkotás állami monopóliumának elvonásaként is értelmezhető. A vállalkozások ugyanis kvázi jogalkotói szerepet képesek betölteni, mivel az adhéziós szerződések révén az állam bevonása nélkül képesek gazdasági viszonyokat rendezni, valamint a szerződések kikényszerítését célzó magánjogi eszközök révén – paradox módon – ezek a szerződések a szerződési szabadságra, valamint a *pacta sunt servanda* elvére tekintettel „önálló” joganyagot képeznek úgy, hogy akár képesek kikezdeni a jogszabályban megállapított jogok, kötelezettségek és kockázatok egyensúlyát.⁸²

4.1. Az Alkotmánybíróság gyakorlata

Mint láttuk a szerződési szabadság a gazdasági alkotmányosság részeként jelent meg a közjogi gyakorlatban és jogirodalomban. Ennek egyik legautentikusabb forrását az Alkotmánybíróság releváns határozatai adják,

⁷⁹ Jakab 2009. 436.

⁸⁰ Alaptörvény M) cikk (1)–(2) bekezdés.

⁸¹ Árva 2024. (<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/428/id/A20Y2225.KK/ts/20240101/lr/chain7145>).

⁸² Kessler 1943. 640–641; Eörsi 1975. 236; 457–458.

emiatt indokoltnak tartjuk ezek ismertetését. E körben mind az Alkotmány, mind az Alaptörvény hatálya alatt született határozatokat citálunk.

Az 1990-es évek egyik jelentős határozata egyrészt a piacgazdaság lényegi elemeként tekintett a szerződési szabadságra, másrészt pedig olyan alkotmányos jogként – azaz nem alapjogként – határozta meg, amely rendeltetése szerint a szerződési tartalom szabad alakítását foglalja magában, ideértve a *diszpozitivitás* elvét is.⁸³ Másik fontos határozatában az Alkotmánybíróság akként foglalt állást, hogy szerződésekbe történő beavatkozás az utóbbi években végbement változások miatt indokolt, mivel az állam a polgári jogi szerződések fontos tényezője lett azáltal, hogy számos ponton szabályozza a szerződések tartalmát, és ennek következtében a szerződések közjogiasodtak.⁸⁴ Az Alkotmánybíróság a beavatkozás szükségességét gazdasági szempontból tartotta szükségesnek, ideértve a versenykorlátozások jogát, a kartelljogot, a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés megakadályozását, a típusszerződéseket vagy éppen a fogyasztóvédelmet.⁸⁵

A 2000-es évekből érdemes megemlíteni azt a határozatot, amely a szerződési szabadság levezetésekor nem a vállalkozás szabadságából vagy a piacgazdaságból indult ki, hanem az emberi méltóság részét képező általános cselekvési szabadságból. Eszerint ugyanis az általános cselekvési autonómia a jogügyletek szabad létrehozásában is megnyilvánulhat. Ez az eltérő levezetés azonban változatlanul nem tekintette alapjognak a szerződési szabadságot. A korlátozhatóságáról megerősítette azt a korábbi gyakorlatot, hogy az akkor fogadható el, ha annak észszerű indoka van.⁸⁶ Ebből az időszakból származó másik határozat a szerződési szabadság állami beavatkozással történő korlátozása körében garanciális feltételeket szabott a közszolgáltatásokra vonatkozóan: eszerint a jogalkotónak meg kell határoznia a szerződéses viszony legfontosabb elemeit, ami magában foglalja a szerződés alanyait és a kötelező szerződéses tartalmi elemeket, valamint az esetleges időbeli korlátokat, a szerződésszegés következményeit.⁸⁷

Az Alaptörvény hatályba lépését követően az Alkotmánybíróság rögzítette, hogy az Alaptörvény az Alkotmány korábbi rendelkezéseivel ellentétben nem tartalmaz utalást a piacgazdaságra, ez azonban nem jelenti azt, hogy az előbbieken ismertetett alkotmányos garanciák nem érvényesülnek, mivel a piacgazdaságra való utalás elhagyása arra

⁸³ 13/1990. (VI.18.) AB határozat III. pont 5-6. bekezdés.

⁸⁴ 32/1991. (VI. 6.) AB határozat III/2. pont 2. bekezdés.

⁸⁵ 32/1991. (IV. 6.) AB határozat III/2. pont 3. bekezdés.

⁸⁶ 7/2006. (II. 22.) AB határozat IV/1.2. pont 2. bekezdés.

⁸⁷ 109/2009. (XI. 18.) AB határozat III/3. pont 5. bekezdés.

vezethető vissza, hogy annak külön hangsúlyozása már nem indokolt az elmúlt időszakot jellemző gazdasági átalakulásra figyelemmel. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a piacgazdaság két fontos pillére a vállalkozás és a szerződési szabadság. Magának a piacgazdaságnak pedig a verseny az egyik manifesztációja. A verseny és a vállalkozás szabadsága viszont megjelenik az Alaptörvény M) cikkében. Mivel a vállalkozás és verseny szabadságának, valamint a piacgazdaságnak is egyik feltétele a szerződési szabadság megléte, ennél fogva a szerződési szabadság az Alaptörvény védelme alatt áll – a Ptk.-ban fellelhető garanciális szabályok figyelembe vételével.⁸⁸ Az M) cikk (2) bekezdése megteremtette a fogyasztóvédelmi célú korlátozások alkotmányos alapját.⁸⁹ A friss alkotmánybírósági gyakorlat emellett hangsúlyozza a szerződési szabadság szoros összefüggését a tulajdonhoz való joggal, mivel álláspontja szerint a rendelkezési jognak mint a tulajdonhoz való jog részjogosítványának szükségszerű eleme a szerződési szabadság.⁹⁰

A szerződési szabadság tehát továbbra is alkotmányos védelem alatt álló jognak minősül, ami változatlan módon korlátozható. Ez a korlátozás szélesebb kört ölel fel az alapjogokhoz képest, így akár lényeges tartalmát is érintheti a korlátozás. Védelmi szintje az egyes nevesített alapjogok és alkotmányos intézmények révén juthat érvényre.⁹¹ Megsértése alapot adhat az alkotmányjogi panasz előterjesztésére.⁹² Megerősítést nyert továbbá az a régi gyakorlat, amely értelmében az állami beavatkozás a *clausula rebus sic stantibus* elve alapján történhet.⁹³ Egyik legújabb határozatában az Alkotmánybíróság a hatósági árazás valamennyi típusát a szerződési szabadság korlátjának tekintette, mivel az érintett kereskedő nem élhet a tulajdonjoga lényeges elemének tekintett rendelkezési jogból fakadó azon lehetőségével, hogy a piaci viszonyokra figyelemmel szabadon állapíthassa meg az általa forgalmazott termék kiskereskedelmi árát.⁹⁴

A fentiek alapján azt állapíthatjuk meg, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlata következetes abban, hogy a szerződési szabadság nem önálló alapjog, hanem olyan alkotmányos védett jog, amelynek akár a lényegi tartalma is korlátozható. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jogi védelem csak szimbolikus lenne, mivel a szerződési szabadságot kezdetben a

⁸⁸ 3192/2012. (VII. 26.) AB határozat [18]-[21] bekezdés; 3248/2014. (X. 14.) AB határozat [16] bekezdés; 3065/2016. (IV. 11.) AB határozat [41] bekezdés; 3323/2024. (VII. 29.) AB határozat [147] bekezdés.

⁸⁹ 3175/2013. (X. 9.) AB határozat [10] bekezdés; 8/2014. (III. 20.) AB határozat [59]-[61] bekezdés.

⁹⁰ 33/2015. (XII. 3.) AB határozat [25] bekezdés; 3323/2024. (VII. 29.) AB határozat [150] bekezdés.

⁹¹ 3248/2014. (X. 14.) AB határozat [20] bekezdés; 3298/2014. (X. 11.) AB határozat [29] bekezdés; 33/2015. (XII. 3.) AB határozat [22]-[24] és [26] bekezdés; 3065/2016. (IV. 11.) AB határozat [41] bekezdés.

⁹² 33/2015. (XII. 3.) AB határozat [26] bekezdés; 3065/2016. (IV. 11.) AB határozat [41] bekezdés.

⁹³ 3048/2013. (II. 28.) AB határozat [33] bekezdés; 33/2015. (XII. 3.) AB határozat [37]-[39] bekezdés.

⁹⁴ 3323/2024. (VII. 29.) AB határozat [150] bekezdés.

piacgazdasággal, újabban a vállalkozás szabadságával köti össze, ahol különösen a gazdasági verseny biztosítása fontos. A gazdasági jelentőségét még a tulajdon védelmével együtt vizsgálja, valamint találni olyan határozatot, amelyben az általános cselekvési autonómia sajátos formájaként is értelmezi az Alkotmánybíróság a szerződési szabadságot.

5. Szerződési szabadság és a biztosítási szerződés

A biztosítási szerződés nevesített, *konszenzuál szerződés*, amelyet mind az rPtk., mind a Ptk. szabályozott. A biztosítási szerződésre – szerződési mivoltából fakadóan – vonatkozik a szerződési szabadság Ptk.-ban rögzített rezsimje.⁹⁵ A biztosítási szerződések esetében a szerződési szabadság szűk körben jut csak érvényre, noha főszabály szerint a szerződési szabadság korlátja csak kivételesen érvényesülhet azokban az esetekben is, amikor a felek jogi egyenjogúsága és mellérendeltsége nem érvényesül a szükséges gazdasági vagy egyéb ismeret hiánya miatt.⁹⁶ A korlátozás további indokaként szokták megemlíteni még valamilyen közérdekű cél garantálását. A biztosítás esetében ez tipikusan a potenciális károsultak körének minél hatékonyabb védelemben részesítése szokott lenni.⁹⁷

Mindezekre tekintettel vizsgálom, hogy a biztosítási szerződések esetében milyen körben jelenik meg a szerződéskötési szabadság, a partnerválasztás szabadsága, illetve a tartalom és típus szabad meghatározása.

5.1. Szerződéskötési szabadság

A szerződéskötési szabadság értelmében a felek szabadon dönthetik el, hogy kívánnak-e szerződést kötni vagy sem. Minden olyan jogszabályi rendelkezés, amely szerződéskötési kötelezettséget telepít valamely félre, érthető módon e szabadság korlátját jelenti. A biztosítások alapvetően önkéntesek: a szerződő fél ajánlatot tesz a biztosítónak jól meghatározott kockázat átvállalására, amelyért cserébe biztosítási díjat fizet.⁹⁸

Egyes tevékenységek gyakorlása esetében azonban ez az önkéntesség sérül, mivel a jogalkotó megköveteli a biztosítás meglétét. Az ilyen oktrojált

⁹⁵ Novotni 1993. 21.; Szalma 2020. 44.

⁹⁶ Vékás 2013. 545–546.

⁹⁷ Vékás 2016. 42.

⁹⁸ Ptk. 6:439. § (1) bekezdés.

vagy kötelező biztosítások kivételesek a magyar jogban, leginkább a felelősségbiztosításokat érintik, azonban ez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy más típusú biztosításoknál is meglegyen a kötelező jelleg.⁹⁹

A kötelező biztosítás gondolata nem újdonság a hazai jogunkban. A mezőgazdasági tűz- és jégkárrol született meg az 1952. évi 15. törvényerejű rendelet, majd ennek végrehajtására a 67/1952. (VIII.12.) MT rendelet, amelyek megteremtették a kötelező biztosítás jogszabályi alapját. E kötelező biztosítási forma bevezetése jelentős adminisztratív feladatokkal járt, mivel mintegy kétmillió személyt érintett, akiket településenként kellett nyilvántartásba venni. A kötelező mezőgazdasági biztosítás konstrukciója részben sikeres volt, mivel 1954-ben az egész országot érintő, súlyos jégverés okozta károk megtérítésében jelentős szerepe volt. Mélyebb elemzés azonban már amiatt sem adható, mivel a jogalkotó mindösszesen négy évig tartotta fenn a biztosítás kötelező jellegét, ami így 1957. március 31. napjával meg is szűnt. Az egyik érv a kötelező jelleg megszüntetésénél az önkéntesség elvének érvényre jutása volt, bár a jogalkotó továbbra is hangsúlyozta a biztosítási védelem szükségességét.¹⁰⁰

Napjainkban is több tevékenység, illetve foglalkozás kapcsán szükséges biztosítást kötni. Ennek jelentős jogszabályi alapjaként említhető a biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvény (Bit.), ami a nem életbiztosítási ágazathoz tartozó biztosítási szerződések esetében törvényben meghatározott esetekben generálisan teszi lehetővé a szerződéskötési kötelezettség előírását.¹⁰¹

A legismertebb minden bizonnyal a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás, ami főszabályként biztosítási kötelezettséget ró minden magyarországi telephelyű gépjármű üzemben tartójára a gépjárműhasználat során okozott károk fedezése céljából.¹⁰² Szintén ismert az ügyvédi hivatást terhelő kötelező felelősségbiztosítás, amelynek rendeltetése az ügyvédi tevékenységgel járó károk fedezése.¹⁰³ A hatályos

⁹⁹ Fuglinszky–Tókey 2022. 688.

¹⁰⁰ Barcza 1960. 188.

¹⁰¹ A biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvény (Bit.) 129. § (1) bekezdés.

¹⁰² A kötelező gépjármű-felelősségbiztosításról szóló 2009. évi LXII. törvény 4. § (1) bekezdés; speciális rendelkezéseket tartalmaz a gépjárműsport-rendezvényen részt vevő gépjárművekre kötött felelősségbiztosítás szabályairól szóló 121/2024. (VI. 10.) Korm. rendelet, amely a sportrendezvény szervezőjére telepít biztosításkötési kötelezettséget. A verseny időtartama alatt a szervező hibájából harmadik fél részére okozott kár megtérítése céljából szükséges rendezvényszervezői felelősségbiztosítás kötése, valamint a versenygépjárművekre is felelősségbiztosítást kell kötnie a szervezőknek, de legalább biztosítaniuk kell, hogy a versenyen csak olyan versenygépjármű vegyen részt, amely rendelkezik megfelelő felelősségbiztosítással. A versenygépjárműre megkötött felelősségbiztosítás is a verseny időtartama alatt harmadik félnek okozott károk megtérítését fedezi, lásd a kormányrendelet 4. és 5. §-át.

¹⁰³ Az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény 14. § (1) bekezdés.

jogszabályi rendelkezések alapján egészségügyi szolgáltatást kizárólag az egészségügyi államigazgatási szerv által kiadott működési engedély birtokában nyújtható, és a működési engedélynek feltétele olyan felelősségbiztosítás megléte, amely fedezi az egészségügyi szolgáltatással okozott károk megtérítését.¹⁰⁴ Ugyancsak kötelező a biztosítás megléte a közraktári tevékenység végzéséhez, annak érdekében, hogy az e tevékenységgel okozott károkra megfelelő fedezet álljon rendelkezésre.¹⁰⁵ A munkáltató vagy foglalkoztató a hivatásos sportolókra is köteles élet- és sportbaleset-biztosítást kötni.¹⁰⁶ Egyebekben a sportszövetség szabályzatában rendezheti, milyen versenyrendszer vagy verseny esetén írja elő a versenyengedély megszerzésének előfeltételéül a versenyző sporttevékenységével összefüggésben biztosítás meglétét. Szintén sportszövetségi szabályzatban rendezhetők a válogatottak biztosítási jogviszonyával kapcsolatos egyes kérdések.¹⁰⁷ Kormányrendelet alapján sportrendezvények szervezőinek a résztvevőkre felelősségbiztosítást kell kötniük, ennek hiányában a sportrendezvényt nem lehet megtartani.¹⁰⁸ A szervezők a sportrendezvények biztonságáról szóló 54/2004. (III. 31.) Korm. rendelet 1. § szerinti sportrendezvényeken köteles gondoskodni a megfelelő biztosításról.¹⁰⁹

Az említett példák is azt mutatják, hogy a kötelező biztosítások alapvető rendeltetése az érintett tevékenységek által potenciálisan okozott károk megtérítéséhez a megfelelő fedezet biztosítása.

5.2. Partnerválasztás szabadsága

A partnerválasztás szabadsága alapján a szerződő fél maga határozhatja meg, kivel szeretne szerződéses jogviszonyba lépni. A biztosítás, mint sajátos kockázattelepítési eszköz egyik jellemzője, hogy ilyen tevékenységet kizárólag biztosító végezhet.¹¹⁰ Eszerint a biztosítási fedezet iránt érdeklődő személy nem köthet biztosítási szerződést akárkivel, csak a megfelelő engedélyek birtokában lévő, ennél fogva biztosítási tevékenység végzésére feljogosított biztosítóval. Ezt szintén a szerződési szabadság korlátjaként említhetjük azzal, hogy ennek háttérében az jogpolitikai cél

¹⁰⁴ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 108. § (1) és (2) bekezdés.

¹⁰⁵ A közraktározásról szóló 1996. évi XLVIII. törvény 40. § (1) bekezdés.

¹⁰⁶ A sportról szóló 2004. évi I. törvény (Sport törvény) 8. § (5) bekezdés.

¹⁰⁷ Sport törvény 3. § (4) bekezdés és 8. § (5) bekezdés III. mondat.

¹⁰⁸ Sport törvény 70. § (5) bekezdés b) pont és (6) bekezdés.

¹⁰⁹ A sportrendezvények biztosításáról szóló 54/2004. (III. 31.) Korm. rendelet 7. § a) pont.

¹¹⁰ Bit. 4. § (1) bekezdés 18. pont.

rejlik, miszerint a biztosító rendelkezzen a tevékenysége végzéséhez szükséges szakmai és pénzügyi háttérrel.

5.3. Szerződéses tartalom és típus szabad meghatározása

A biztosítási szerződés típusát tekintve *adhéziós szerződés*, ennél fogva a szerződés tartalma jellemzően előre meghatározott. Ezt semmi esetre sem tekinthetjük a 2000-es évek újdonságának, mivel a hazai és nemzetközi jogirodalom már a XX. század elején is tényként közölte a biztosítási szerződések típusszerződéses voltát.¹¹¹

Az *adhéziós* jelleg önmagában is korlátozza a felek szerződési szabadságát, mivel az egyedi érdekérvényesítés lehetősége jelentős mértékben redukált az előre meghatározott szerződési struktúrára tekintettel. E körben a legjelentősebb ügyféli döntési kompetencia arra terjed ki, hogy kíván-e szerződést kötni vagy sem – ennyiben a kötelező biztosítások esetében is beszélhetünk szerződési szabadságról, hiszen itt is adott az a döntési lehetőség, melyik biztosító, milyen biztosítási szerződését kívánja megkötni.¹¹²

A biztosítóval szerződő fél számára e körben garanciális védelmet jelentenek a szerződési tartalomra vonatkozó jogszabályi rendelkezések, amelyekben megjelennek fogyasztóvédelmi célok, illetve a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések, és ezt egészíti ki a bírói gyakorlat. Ezzel összefüggésben említjük példaként azt a jogszabályi rendelkezést, amely értelmében tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak minősül az olyan iratok bemutatásának megkövetelése, amelyek a követelés megalapozottságának megítélése szempontjából észszerűen nem tekinthetők lényegesnek, vagy a válaszadás rendszeres elmulasztása a fogyasztó írásbeli megkeresésére azzal a céllal, hogy ez visszatartsa a fogyasztót szerződéses jogainak gyakorlásától.¹¹³

A fentiekén túlmenően is jelentős jogszabályi megkötések tartalmaz a biztosítási szerződés tartalma, amelyeket részben a Ptk., részben a Bit. ír elő. Ebből kifolyólag a biztosítási szerződést az említett jogszabályokban megkövetelt minimális tartalommal lehet megkötni. A tartalmi megkötést nemcsak magánjogi, hanem közjogi szempontból is a szerződési szabadság korlátjaként foghatjuk fel, mivel az Alkotmánybíróság értelmezése szerint

¹¹¹ Szalma 2020. 44.; Fuglinszky–Tókey 2022. 691.

¹¹² Lásd Eörsi 1975. 235.; Szalma 2020. 43–44.

¹¹³ A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény mellékletének 27. pontja.

ilyen esetekben az általános cselekvési szabadság korlátozásának speciális esete áll fenn.¹¹⁴

A Ptk. értelmében a biztosítási szerződés alapján a biztosító köteles fedezetet nyújtani a szerződésben meghatározott kockázatra, és a kockázatviselés kezdetét követően bekövetkező biztosítási esemény esetén a szerződésben meghatározott szolgáltatást teljesíteni, míg a biztosítóval szerződő fél díj fizetésére köteles.¹¹⁵

A hatályos szabályozás nem köti írásbeliséghez a biztosítási szerződést, ez újdonság az rPtk.-hoz képest, ami megkövetelte ezt a kötelező alakíságot.¹¹⁶ Az egyértelműség és bizonyíthatóság miatt a jelenlegi szabályozási rezsimnél is szerencsés az írásbeli alak, de nem szükségszerű, mivel ennek elmaradása esetén is köteles a biztosító a biztosítási fedezetet igazoló dokumentum kiállítására.¹¹⁷ Összességében tehát a Ptk. nem szab kötelező alakíságot a biztosítási szerződés megkötésére, így arról a felek jogosultak dönteni azzal, hogy az írásbeliség mellőzése esetén ki kell állítani az említett fedezetigazoló dokumentumot.

A szerződési szabadság korlátozottan jut érvényre, amikor a biztosítóval szerződő fél fogyasztó. Ebben az esetben ugyanis a biztosítási szerződésben csak a szerződő fél, a biztosított és a kedvezményezett javára lehet eltérni azoktól a szabályoktól, melyek a ráutaló magatartással történő szerződéskötésre, a biztosítási kockázat jelentős növekedésére, a díjfizetési kötelezettség elmulasztásának következményeire, a fedezetfeltöltésre, a kármegelőzési és kárenyhítési kötelezettségre, a közlésre, a változásbejegyzésre, a biztosítási esemény bekövetkezésének bejelentésére vonatkozó kötelezettségre, a biztosított és károsult egyezségére, a szerződés megszűnése esetén fennálló díjfizetési kötelezettségre, a biztosító szolgáltatási kötelezettsége alóli mentesülésre, valamint a megtérítési igényre vonatkoznak.¹¹⁸ Fogyasztónak minősülő szerződő fél esetében az összeg- és életbiztosítások eltérést nem engedő szabályaitól csak a szerződő fél, a biztosított, a kedvezményezett javára lehet eltérni.¹¹⁹ Ezek a fogyasztóvédelmi célokat garantáló rendelkezések szintén tartalmi korlátot jelentenek.

Mint említettük, a Bit. is rögzít minimális tartalmi előírásokat a szerződési tartalomról. Ennek értelmében a biztosítási szerződésnek tartalmaznia kell – többek között – a biztosítási esemény meghatározását az esetleges

¹¹⁴ Lásd Jakab 2009. 437.

¹¹⁵ Ptk. 6:439. § (1) bekezdés.

¹¹⁶ Lásd rPtk. 537. §.

¹¹⁷ Ptk. 6:443. § (1) bekezdés.

¹¹⁸ Ptk. 6:455. §.

¹¹⁹ Ptk. 6:456. §.

kizárásokkal egyetemben, a biztosítási esemény bejelentésének módját, határidejét, a díjfizetésre, a biztosítottnak, a szerződő félnek, a kedvezményezettnek a szerződésből eredő jogaira és kötelezettségeire, ezek teljesítésére és elmaradásának következményeire vonatkozó rendelkezéseket, a biztosító szolgáltatásának megjelölését, ennek teljesítésének módját, idejét, a biztosító mentesülésének és korlátozásának szabályait.¹²⁰

A Bit. tartalmi megkötései is azt segítik elő, hogy a gyakran összetett élethelyzetekre vonatkozó biztosítási jogviszony alapjául szolgáló biztosítási szerződés megnyugtató módon rendezze a jogviszony alapvető kereteit, és azok alapján a felek kellő bizonyossággal mérhessék fel egyes magatartásuk várható jogi következményeit. A Ptk. rendelkezéseihez hasonlóan a Bit. is tartalmaz fogyasztóvédelmi szempontokat, amikor lehetőséget biztosít a Ptk. 6:470. § (3) bekezdésétől való eltérésre.¹²¹

6. Záró gondolatok

A hazai szakirodalomban is találkozhatunk olyan állásponttal,¹²² amely a szerződési szabadság alapjogként történő elismerését támogatja. Álláspontunk szerint ugyanakkor az alapjogi védelem olyan erős megkötéseket jelentene, amelyek az egyre bonyolultabbá és összetettebbé váló gazdasági folyamatokra¹²³ is tekintettel indokolatlanok, mivel ezek kezelésére rugalmas, gyors reagálásra képes jogi környezet megléte az elsődleges. A szerződési jog szempontjából hasznosabbnak tűnik emiatt a szerződési szabadság alkotmányos jogként való megőrzése az alapjoggá történő „előléptetésnél.”

A biztosítási szerződések esetében a jogalkotó leginkább a szerződéskötés és a szerződési tartalom tekintetében korlátozza a szerződési szabadságot. Előbbi esetben a szerződéskötés önkéntes és szabad jellegének csorbítását jelentő kötelező biztosításokat kell említenünk. Mint láttuk e téren a felek egyéni szempontjait tipikusan osztársadalmi érdekre tekintettel korlátozzák: kockázatos tevékenység, nagyobb kockázattal járó foglalkozás esetén a károsult harmadik fél kárainak megtérítését biztosító fedezet rendelkezésre állása a fő szempont.

¹²⁰ Bit. 121. § (1) bekezdés.

¹²¹ Bit. 121. § (2) bekezdés.

¹²² Lásd például Bíró 1995. 161–169.

¹²³ Gondolunk itt első sorban a digitális technológia egyre jelentősebb térnyerésére, ami alapjaiban változtatja meg a magánéletünket, de említhetjük a gyártási folyamatokat, az értékesítési láncokat, amelyek következményeit most még nem is tudjuk teljes egészében előre jelezni.

A kötelező biztosítások köre álláspontunk szerint nem vet fel alkotmányos aggályokat, mivel a Bit. általános rendelkezése is törvényi felhatalmazáshoz köti az szerződéskötési kötelezettség kimondását, illetőleg a hatályos szabályozási rezsim elemzése is arra enged következtetni, hogy a kötelező jelleg kivételes, és fő célkitűzése az egyes nagykockázatú tevékenységek és magatartások által okozott károk minél hatékonyabb társadalmi szintű kezelése.

A szerződési tartalom esetében tetten érhető korlátok a biztosítások bizalmi jellege miatt támogatható. A biztosítás alapja meghatározott kockázat átvállalása. Ezt a szerződő felek akkor tudják megnyugtató módon szerződési jogviszonyukban rendezni, ha annak lényeges körülményeit kellő pontossággal határozzák meg. Ez azonban szükségszerűen olyan szakértelem meglétét igényli, amellyel jellemzően a biztosító rendelkezik, hiszen ő végzi hivatásszerűen e tevékenységet, emiatt a szaktudás is az ő oldalán jelenik meg. Ez ugyanakkor azzal jár, hogy a szerződés tartalmi elemeinek meghatározása során a biztosító érdekérvényesítő képessége erősebb – nem véletlenül lett a biztosítási szerződések jelentős része *adhéziós*. Ennek az egyensúlybeli eltolódásnak a kiegyenlítését szolgálják a különböző fogyasztóvédelmi részletszabályok, amelyek a lehetőségekhez képest több ponton is garanciális védelmet biztosítanak a biztosítóval szerződő fél számára, így bár tartalmi szempontból is sérül a szerződési szabadság, azonban kitapintható a jogalkotói szándék a felek közötti egyensúly megteremtésére.

Felhasznált irodalom

Árva Zsuzsanna: *Nagykommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. 2024. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/428/id/A20Y2225.KK/ts/20240101/lr/chain7145> (2025.01.10.)

Barcza Sándor (szerk.): *A biztosítás elmélete és gyakorlata I. kötet*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1960.

Bíró György: *A szerződési szabadság mint alkotmányos alapjog*. *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica, Jubileumi kötet: A Miskolci Egyetem fennállásának 206. évfordulója alkalmából*. Miskolci Egyetem, Selmecbánya-Miskolc, 1995.

Darázs Lénárd: *A szerződési szabadság és a verseny alkotmányos védelme*. Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Budapestinensis, 2007.

Eörsi Gyula: *Összehasonlító polgári jog (Jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai)*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1975.

Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intései*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2010.

Fuglinszky Ádám – Tőkey Balázs: *Szerződési jog. Különös rész*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2022.

Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja I. Századvég Kiadó*, Budapest, 2009.

Juhász Imre: *A szerződési szabadság alkotmányos összefüggései – kitekintéssel a magánjog polgári fejlődésének törvénykezési szervezeti alapfeltételeire*. Erdélyi Jogélet, 2023/3. DOI: <https://doi.org/10.47745/ERJOG.2023.03.06>

Juhász Zoltán: *A szerződési szabadság és határai alkotmányjogi és magánjogi nézőpontból, valamint a „clausula rebus sic stantibus” elve*. Közjogi Szemle, 2015/1., www.szakcikkadatbazis.hu/doc/9437222 (2025.01.10.)

Kessler, Friedrich: *Contracts of adhesion – Some thoughts about freedom of contract*. Columbia Law Review, 5/1943. DOI: <https://doi.org/10.2307/1117230>

Kessler, Friedrich: *Natural Law, Justice and Democracy – Some Reflections on Three Types of Thinking about Law and Justice*. Tulane Law Review 1/1944-1945.

Lábady Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1997.

Novotni Zoltán: *A biztosítási szerződések joga*. ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1993.

Petrik Ferenc (szerk.): *A szerződések joga*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1993.

Rácz Lilla: *Múltba tekintő gondolatok: a szerződési szabadság és fogyasztóvédelem, avagy a magánjog alkalmazkodóképességének korlátairól*. Magyar Jog, 2020/12. www.szakcikkadatbazis.hu/doc/7190808 (2025.01.11.)

Stein, Peter: *A római jog Európa történetében*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Szalma József: *A biztosítás szerződés. A biztosítói kárfelelősség az európai és a magyar magánjogban*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2020.

Szalma József: *Szerződéskötési autonómia az európai és magyar jogban.* Acta conventus de iure civili, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2005.

Török Éva: *A szerződési szabadság értelmezésének lehetséges aspektusai.* Jogtudományi Közlöny, 2012/1.

<https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1590031> (2025.01.11.)

Török Éva – Török László: *A szerződés és a gazdasági szabadság összefüggései Magyarországon.* Gazdaság és Jog 2017/1.

<https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2236895> (2025.01.20.)

Vékás Lajos (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal.* Complex Kiadó, Budapest, 2013.

Vékás Lajos: *A szerződési szabadság alkotmányos korlátai.* Jogtudományi Közlöny, 1992/2.

Vékás Lajos: *Szerződési jog. Általános rész.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016.